

Міністерство освіти і науки України

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Педагогічний факультет

Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота

магістра

**ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ
УЧНІВ-ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Виконала:

магістрантка I курсу, групи ММ1-М19

спеціальності 014 Середня освіта

(Музичне мистецтво)

Дем'янюк Юлія Вадимівна

Керівник: Карташова Ж.Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: Лабунець В.М.

доктор педагогічних наук, професор

Кам'янець-Подільський - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	7
1.1. Формування емоційно-естетичного досвіду як науково-педагогічна проблема.....	7
1.2. Структура емоційно-естетичного досвіду учнів підліткового віку.....	16
1.3. Педагогічний потенціал уроків музичного мистецтва в аспекті формування емоційно-естетичного досвіду підлітків.....	30
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ.....	36
2.1. Наукові підходи та принципи, педагогічні умови формування емоційно-естетичного досвіду підлітків	36
2.2. Методика формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музичного мистецтва.....	52
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	64
3.1. Розробка критеріального апарату.....	64
3.2. Стан сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків (за результатами констатувального етапу експерименту).....	68
3.3. Організація і перебіг формувального етапу експерименту та аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.....	82
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Система освіти і науки України знаходиться в стані хронічної кризи, що негативно впливає на розвиток усіх сфер життя країни в цілому. Світові тенденції рухаються в бік становлення Людини як унікальної, неповторної особистості, всебічний гармонійний розвиток якої є передумовою трансформації усього суспільства. Подолати системну кризу та віднайти шляхи його розвитку можна шляхом розвитку культури, точніше – через формування та розвиток її духовної складової в підростаючого покоління. Саме ці завдання й вирішує в загальноосвітній школі вчитель музики, застосовуючи потужний потенціал мистецтва.

Окреслені завдання відображено в Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. та інших актах з вищої та середньої освіти. «Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури», «Концепція загальної мистецької освіти» висвітлюють ці завдання через призму культури та мистецької освіти.

У зв'язку з цим, актуальною науково-теоретичною і методичною проблемою є формування емоційно-естетичного досвіду особистості як складової її духовного досвіду. Визначено, що найбільш сприятливим для формування емоційно-естетичного досвіду є підлітковий вік – період навчання в основній школі.

Актуальним завданням педагогічної науки постає формування емоційно-естетичного досвіду учнів загальноосвітньої школи, як важливої умови розвитку їх духовності, набуття ними загальнолюдських і моральних якостей та засвоєння соціального досвіду, втіленого у різних формах музичної культури.

Аналіз досліджень показав, що проблема формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музичного мистецтва є закономірним відображенням тих суперечностей, що виникають між:

- посиленням уваги на загальнодержавному рівні до розвитку емоційно-естетичного досвіду учнів основної школи зокрема та духовної культури підростаючого покоління в цілому і недостатньою розробленістю теоретичних та методичних засад формування в підлітків емоційно-естетичного досвіду;

- розмаїттям різновидів і жанрів сучасного мистецтва (зокрема музичного), та наданням переваги в змісті програм художньо-естетичного циклу загальноосвітньої школи найбільш розробленим у мистецькій педагогіці видам класичного музичного мистецтва (академічна музика – для слухання та народна – для виконання);

- потужним навчально-виховним потенціалом близької підліткам молодіжної музики різних напрямів і недостатнім використанням її на уроках музичного мистецтва в основній школі.

Отже, актуальність і недостатня розробленість проблеми дослідження, її теоретична і практична значущість, наявність вищезазначених суперечностей визначили вибір теми дослідження: **«Формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музичного мистецтва».**

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити методику формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музичного мистецтва і підтвердити її ефективність.

Об'єкт дослідження – процес музичного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження – методичні засади формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики.

Відповідно до мети визначено **завдання** дослідження:

- на основі аналізу психолого-педагогічної, методичної, мистецтвознавчої, філософської літератури розкрити сутність понять

«емоційний досвід», «естетичний досвід» в контексті досліджуваного феномена та дати визначення поняття «емоційно-естетичний досвід підлітка», розробити його зміст та структуру;

- обґрунтувати доцільність застосування субкультурного контексту уроку музичного мистецтва як провідної педагогічної умови формування емоційно-естетичного досвіду підлітків, а також визначити існуючі ризики в процесі формування підліткових естетичних потреб в умовах сучасної масової культури;

- розробити методичні засади (педагогічні умови та поетапну методику) формування емоційно-естетичного досвіду підлітків з урахуванням субкультурного контексту уроків музичного мистецтва;

- експериментально перевірити ефективність поетапної методики формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музичного мистецтва.

Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використано такі **методи**:

- теоретичні: аналіз філософської, психологічної, педагогічної, мистецтвознавчої літератури вітчизняних та зарубіжних авторів для визначення сутності базових понять дослідження; порівняння, систематизація, класифікація й узагальнення теоретичних й емпіричних даних для характеристики потенціалу та впливу засобів арт-терапії на процес формування емоційно-естетичного досвіду підлітків, визначення критеріїв, показників, рівнів сформованості емоційно-естетичного досвіду учнів підліткового віку, розроблення методичних засад формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музичного мистецтва;

- емпіричні: діагностичні (анкетування, бесіди, тестування), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) для виявлення рівнів сформованості в підлітків емоційно-естетичного досвіду, перевірки ефективності методичних засад формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музичного мистецтва;

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю використання теоретичних положень дослідження під час розробки навчальних програм; розробленістю нормативної програми для учнів загальноосвітньої школи «Музикотерапія в освітньому просторі» (з розвитку духовної сфери особистості в освітньому процесі засобами музичної терапії); застосуванням методичних розробок і рекомендацій (зокрема у вигляді відповідних систематизованих таблиць) для учнів закладів загальної середньої освіти.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри музичного мистецтва та звітних наукових конференціях студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне і практичне узагальнення та запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики, що знайшло відображення в розробці та обґрунтуванні поетапної методики формування означеного феномена на основі педагогічного арттерапевтичного комплексу.

Результати теоретичного аналізу та експериментальної роботи підтвердили правомірність висунутих на початку дослідження суперечностей у тематичному науковому просторі, засвідчили досягнення мети наукового пошуку, вирішення поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної, методичної, мистецтвознавчої, філософської літератури розкрито в контексті нашого дослідження сутність понять «емоційний досвід», «естетичний досвід». «Емоційний досвід» ми трактуємо як ієрархізовану систему емоцій та почуттів людини, яка є основою її культури, світогляду, навчання, зрештою, основою життя. «Естетичний досвід» розуміємо як сукупність естетичних знань, умінь та навичок, набутих в естетичній діяльності, що стали внутрішньою сутністю особистості в процесі естетичного виховання та навчання. На підставі зроблених теоретичних висновків запропоновано визначення ключового поняття дослідження «емоційно-естетичний досвід підлітків» як системи індивідуальних емоційних ресурсів, набутих в естетичній діяльності на основі резонансу між естетичним об'єктом та індивідумом, що супроводжується почуттям його естетичної насолоди та позитивною аксіологічною реакцією. Розроблено структуру ЕЕД, яка містить: гедоністично-чуттєвий, емоційний, когнітивний, потребово-мотиваційний, діяльнісно-творчий компоненти.

2. Доведено, що формування емоційно-естетичного досвіду підлітків ефективно відбувається через поєднання молодіжної музики різноманітних субкультур та кращих зразків «класичної» (академічної, народної) музики.

Визначено 15 музичних молодіжних субкультур за емоційно-естетичними характеристиками, представниками яких є рокери, попсисти, репери, емо, готи, металісти тощо. Визначено, що існуючі ризики у процесі формування підліткових естетичних потреб в умовах сучасної масової культури можна зменшити за умови цілеспрямованого педагогічного впливу. Встановлено, що вивчення підлітками кращих зразків музики молодіжних субкультур сприяє формуванню світоглядних уявлень, ціннісному ставленню до сучасного та класичного мистецтва, емпатійності, допитливості, самостійності тощо.

3. Розроблено методичні засади (наукові підходи, педагогічні умови, принципи та поетапну методику) формування емоційно-естетичного досвіду підлітків з урахуванням субкультурного контексту уроків музики; було теоретично розроблено методичний комплекс, спрямований на поетапне засвоєння на практиці означеного феномена. Обґрунтовано, що емоційно-естетичний досвід підлітків доцільно формувати на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного, культурологічного та інтермодального наукових підходів.

Виокремлено такі функції емоційно-естетичного досвіду: гедоністична, дидактична, зворотно-оцінна, сугестивна, ціннісно-орієнтаційна, катарсична. З'ясовано, що провідною педагогічною умовою формування емоційноестетичного досвіду підлітків є застосування субкультурного контексту уроку музики. До педагогічних умов також належать: активація емоційноестетичної спостережливості через розвиток образної уяви, забезпечення емоційної насиченості процесу навчання, розвиток індивідуальної картини естетичного сприйняття учнів в процесі аналітичного, інтерпретаційного та рефлексивного вивчення творів мистецтва, забезпечення особистісного відношення до мистецтва на основі власного досвіду.

Обґрунтовано, що формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики має здійснюватись протягом трьох етапів: інформативного,

рефлексивного та трансформаційного. Кожному етапу дано змістову й процесуальну характеристику. Розроблено авторську методику формування емоційно-естетичного досвіду учнів підліткового віку на основі педагогічного арт-терапевтичного комплексу з використанням молодіжної субкультурної музики, яка цілісно застосовується під час навчальної діяльності через різні види суб'єктсуб'єктної взаємодії. Представлено тренінгову програму (цикл з двох тренінгів у 7 та 8 класах); таблиці субкультур (музичні зразки, рекомендовані для слухання адептам різних субкультур тощо).

Для діагностування досліджуваного феномена розроблено критерії та показники сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків: міра вираженості емоційної реакції учнів на музику (гедоністично-чуттєвий компонент), ступінь адекватності сприймання мистецьких творів (емоційний компонент), рівень естетичного задоволення від спілкування з твором мистецтва (гедоністично-чуттєвий + емоційний компонент), широта диференціювання елементів мистецького твору (потребово-мотиваційний компонент), якість сформованого образу (когнітивний компонент), сублімація емоцій через інші види мистецтва (діяльнісно-творчий компонент).

Констатувальний експеримент засвідчив наявність п'яти рівнів сформованості емоційно-естетичного досвіду підлітків (художньо-творчий (дуже високий), стихійно-образний (високий), репродуктивний (достатньо сформований), афективно-схематичний (елементарний), ситуативний (недостатній)) з наданням якісних та кількісних характеристик. Виявлено, що художньо-творчий рівень сформованості емоційно-естетичного досвіду мають 3,9 % підлітків, стихійно-образний – 4,2 %, репродуктивний рівень мають 39,4% учнів, афективно-схематичний – 36,1%, ситуативний – 16,4% учнів підліткового віку.

4. Розроблену методику формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики з використанням педагогічного

арттерапевтичного комплексу було успішно апробовано в процесі формувального експерименту, що проводився згідно інформативного, рефлексивного та трансформаційного етапів. Найбільш ефективними методами педагогічної роботи були такі: метод порівняльного аналізу музичних творів, суб'єктивної оцінки пред'явлених фрагментів музичних творів, миттєвого враження, імітаційного моделювання, вільних асоціацій, проблемно-пошуковий, комплекс арт-терапевтичних методів (метод мистецтвотерапії, метод кінотерапії, музикотерапії, бібліотерапії, ізотерапії, ландшафтної терапії), метод story-telling.

Результатом реалізації запропонованої методики стало значне зростання кількості підлітків зі стихійно-образним (з 4,2% до 17,1%) та художньо-творчим (з 3,9% до 14,5%) рівнями сформованості емоційноестетичного досвіду, зменшення частки учнів із ситуативним (з 16,4% до 5,2%) та афективно-схематичним (з 36,1% до 23,5%) рівнями. Кількість учнів з репродуктивним рівнем практично не змінилась (з 39,4% до 39,8%).

Статистична обробка експериментальних даних засвідчила ефективність проведеної роботи та практичну доцільність і своєчасність розробки експериментальної методики. Проблема формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики не обмежується цим дослідженням. Подальшого вивчення та вирішення потребують питання: дослідження ролі арт-терапії у формуванні емоційно-естетичного досвіду підлітків як найбільш ефективного та методично перспективного засобу; розробка методичних рекомендацій, навчальних програм для уроків музики з урахуванням субкультурного контексту; створення фонохрестоматій. Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, запропоновано розроблення і реалізацію альтернативних програм з формування емоційноестетичного досвіду підлітків на уроках музики, програм підготовки педагогічних працівників до формування емоційно-естетичного досвіду підлітків, запровадження в систему післядипломної педагогічної мистецької освіти

спецкурсів, творчих зустрічей з тренінгами з формування емоційно-естетичного досвіду підлітків.

Список використаних джерел

1. Адушкина К. В. Развитие эмоционального интеллекта подростков в условиях учреждения дополнительного образования средствами музыкальной терапии / К. В. Адушкина // Педагогическое образование в России. – 2015. – № 9. – С. 47-51.
2. Антонова-Турченко О. Г. Музична психотерапія: посібник-хрестоматія / О. Г. Антонова-Турченко, Л. С. Дробот. – Київ : ІЗМН, 1997. – 258 с.
3. Баер У. Творческая терапия – терапия творчеством (Теория и практика психотерапии, использующей разнообразные формы творческой активности) / У. Баер ; пер. с нем. Е. Климовой и В. Комаровой. – Москва : Класс, 2013. – 552 с. – (Библиотека психологии и психотерапии).
4. Бекон Ф. Познание и опыт [Электронный ресурс] / Ф. Бекон. – Режим доступа : www.eurasiland.ru.
5. Бергфельд А. Ю. Эмоциональный опыт как теоретический конструкт / А. Ю. Бергфельд // Вестник Пермского университета. Серия «Философия. Психология. Социология». – 2010. – Вып 1 (1). – С. 38-46.
6. Беркли Дж. Сочинения / Дж. Беркли. – Москва : Мысль, 1978. – 556 с. 77
7. Божович Л. И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации поведения детей и подростков / под ред. Л. И. Божович, Л. В. Благоннадежиной. – Москва, 1972. – С. 7-44.
8. Бойко В. Діагностика рівня емпатії: тест на емпатію [Електронний ресурс] / В. Бойко, І. Юсупов. – Режим доступа : <http://terloo.in.ua/test-naempatiyu-boyko-yusupova-diagnos.html>
9. Борисова Е. Б. Музыкальная субкультура современной молодежи / Е. Б. Борисова // Музыкальная психология и психотерапия. – 2009. – № 2 (11). – С. 103-112.

10. Ванечкина И. Л. "Дети рисуют музыку": эксперименты для школы будущего / Ванечкина И. Л. // Научный Татарстан. – Казань, 1999. – № 4. – С. 36-40.
11. Вивчення музики в 5-8 класах : навчально-методичний посібник для вчителів : в 2 ч. / Л. М. Масол [та ін.] ; за ред. М. С. Демчишин. – Харків : Скорпіон, 2003. – Ч. 2. – 128 с.
12. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук [та ін.]. – 2-ге вид. – Київ : Каравела, 2007. – 400 с.
13. Воеводина Л. П. Вербальная интерпретация музыки / Л. П. Воеводина // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология. – Симферополь, 2010. – Т. 23 (62), № 2. – С. 85-90.
14. Воробьева Л. И. Психологический опыт личности: к обоснованию подхода / Л. И. Воробьева, Т. В. Снегирева // Вопросы психологии. – 1990. – № 2. – С. 5-13.
15. Вундт В. Введение в философию / В. Вундт ; под ред. А. Л. Субботина. – Москва : ЧеРо : Добросвет, 2001. – 355 с.
16. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – Москва : Педагогика, 1991. – 480 с.
17. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – Москва : Педагогика, 1987. – 344 с.
18. Горбенко С. С. Розвиток ідей гуманістичного виховання учнів засобами музики (XX – початок XXI ст.) : [монографія] / С. С. Горбенко. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 407 с.
19. Декарт Р. Избранные произведения / Р. Декарт. – Москва : Наука, 1950. – 348 с.
20. Додонов Б. И. Психология эмоций / Борис Игнатьевич Додонов. – Москва : Мысль, 2001. – 523 с.

21. Дорфман Л. Я. Влияние эмоций, вызванных музыкой, на работоспособность в связи с силой нервной системы / Дорфман Л. Я. // Психологический журнал. – 1986. – Т. 7, № 5. – С. 132-136.

22. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления / Дьюи Дж. ; пер. с англ. Н. М. Никольской. – Москва : Совершенство, 1997 – 208 с.

23. Естетизація навчально-виховного процесу в основній школі засобами мистецтва : методичний посібник / за ред. Н. Є. Миропольської, О. А. Комаровської. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 160 с.

24. Євстігнєєва Н. І. Підготовка майбутнього вчителя до використання музики як засобу саморегуляції функціонального стану учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Євстігнєєва Наталія Іванівна ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 21 с.

25. Журавльова М. О. Емоційний інтелект як проблема психологічних досліджень / М. О. Журавльова // Наука і освіта : науково-практичний журнал Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – 2009. – № 1/2. – С. 57-61.

26. Завадська Т. М. Формування музично-естетичного досвіду молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія і історія педагогіки» / Завадська Тетяна Миколаївна ; Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 1993. – 23 с.

27. Зеленецька І. О. Мистецтво. Освіта. Наука. Життя: афоризми, думки, поради / І. О. Зеленецька. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2009. – 224 с.

28. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи: формування і сфери вияву / І. А. Зязюн. – Київ : Вища школа, 1976. – 172 с.

29. Зязюн І. А. Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах / І. А. Зязюн. – Харків : Промінь, 1996. – 360 с.

30. Зязюн І. А. Наука і мистецтво педагогічної дії / І. А. Зязюн // Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей : збірник матеріалів педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – Чернівці, 2011. – Вип. 3. – С. 21-29.
31. Иванов В. П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В. П. Иванов. – Киев : Наукова думка, 1977. – 251 с.
32. Искусствотерапия / К. Мартинсоне [и др.] ; пер. с латыш. А. Карповой. – Санкт-Петербург : Речь, 2014. – 352 с.
33. Иващенко І. Сингулярність і досвід. Міркування щодо Гегелевої теорії суб'єктивності [Електронний ресурс] / Иващенко І. // Філософська думка / Інститут філософії НАНУ. – Київ, 2011. – № 5. – С. 6-24. – Режим доступу : https://www.filosof.com.ua/Conference/Philos_dumka/2011/5-2011.pdf
34. Ільїн П. Види емоційного реагування [Електронний ресурс] / Ільїн П. – Режим доступу : <http://psychologis.com.ua/-1-157.htm>
35. Интерес [Електронний ресурс] // Терміни психологічних понять. – Режим доступу : <http://psychologiya.org.ua/interes.html>
36. Кабалевский Д. Б. Педагогические размышления : избранные статьи и доклады / Д. Б. Кабалевский. – Москва : Педагогика, 1986. – 192 с.
37. Капичина Е. А. Музыкальный семиозис как структурирующий элемент эстетического отношения [Електронний ресурс] / Капичина Е. А. – Режим доступу: http://sconference.org/publ/naucno_prakticheskie_konferencii/filosofskie_nauki/ehs_tetika/13-1-0-1231
38. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев. – Москва : Педагогика, 1982. – 703 с.
39. Кебуладзе В. Феноменологія допредикативного досвіду / Вахтанг Кебуладзе // Філософська думка. – 2011. – № 5. – С. 24-38.
40. Кебуладзе В. Феноменологія досвіду : [монографія] / В. Кебуладзе. – Київ : Дух і Літера, 2012. – 280 с.

41. Кемпбелл Д. Эффект Моцарта / Кемпбелл Ден. – Минск : Поппури, 1999. – 312 с.
42. Киященко Н. И. Трансформация эстетического воспитания в эпоху глобализации и смены цивилизаций / Н. И. Киященко // Век глобализации : научно-теоретический журнал. – 2010. – № 2 (6). – С. 127-138.
43. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : [монографія] / А. В. Козир. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 378 с.
44. Комаровська О. А. Художньо обдарована особистість: сутність, реалії, розвиток : монографія / Оксана Анатоліївна Комаровська. – ІваноФранківськ : НАІР, 2014. – 412 с.
45. Комаровська О. А. Центр ґартування педагогіки мистецтва: штрих до портрету лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти / О. А. Комаровська // Мистецтво та освіта : науково-методичний журнал. – 2016. – № 1 (79). – С. 49-51.
46. Кондрацька Л. А. Музична антропологія : підручник для магістрів та студ. муз.-пед. фак. / Людмила Анатоліївна Кондрацька. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, 2007. – 190 с.
47. Костюк О. Г. Сприйняття музики і художня культура слухача / О. Г. Костюк. – Київ : Наукова думка, 1973. – 123 с.
48. Кругликов В. А. Опыт эстетический [Електронний ресурс] / В. А. Кругликов // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Институт философии РАН. – Москва, 2000-2001. – Режим доступа : <http://iph.ras.ru/elib/2197.html>
49. Крупник Е. П. Психологическое воздействие искусства / П. Крупник. – Москва : МПСИ : Институт психологии РАН, 1999. – 235 с.
50. Кудин В. А. Эмоции в обучении и образовании: социальнопсихологический аспект : учебное пособие / Вячеслав Кудин. – Харьков : НТУ «ХПИ», 2012. – 180 с.

51. Лактионов А. Н. Координаты индивидуального опыта / А. Н. Лактионов. – Харьков : Бизнес-информ, 1998. – 492 с.
52. Ланге Н. Н. Психологический мир : избранные психологические труды / Н. Н. Ланге. – Москва : Институт практической психологии ; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 368 с.
53. Левчук Л. Т. Эстетика / Л. Т. Левчук. – 3-те вид., доп. і перероб. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 520 с.
54. Леонардо да Винчи Л. Избранные произведения : в 2 т. / Леонардо да Винчи. – Москва : Ладомир, 1995. – Т. 1. – 364 с.
55. Леонтьев Д. А. Рок-музыка: социальные функции и психологические механизмы восприятия / Д. А. Леонтьев, Ю. А. Волкова // Искусство в контексте информационной культуры / под ред. Ю. С. Зубова [и др.]. – Москва, 1997. – С. 114-131.
56. Лисенко Л. М. Особливості розвитку емоційної пам'яті у старшокласників : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Лисенко Людмила Миколаївна ; Харківський національний університет імені В. М. Каразіна. – Харків, 2007. – 20 с.
57. Локк Дж. Опыт в человеческом разумении / Дж. Локк // Сочинения : в 3 т. – Москва, 1985. – Т. 1, кн. 1-3. – С. 78-582.
58. Лукач Д. Своеобразие эстетического : в 4 т. / Д. Лукач. – Москва : Прогресс, 1985-1987.
59. Любан-Плоцца Б. Музыка и психика / Любан Плоцца Б., Побережная Г., Белов О. – Киев : АДЕФ-Украина, 2002. – 200 с.
60. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва в основній школі : методичний посібник для вчителів / Л. М. Масол. – Київ : Шкільний світ, 2012. – 128 с.
61. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / Медушевский В. В. – Москва : Музыка, 1976. – 254 с.

62. Мистецька освіта в Україні: розвиток творчого потенціалу в ХХІ столітті : аналітична доповідь / Базелюк О. В. [та ін.] ; за наук. ред. Л. М. Масол. – Київ : Аура Букс, 2012. – 239 с.

63. Мінаков М. А. Проблема досвіду в філософії Канта / М. А. Мінаков // Мультиверсум : філософський альманах / Центр духовної культури. – Київ, 2006. – № 52. – С. 40-52.

64. Морозова Н. Г. Учителю о познавательном интересе / Н. Г. Морозова. – Москва : Знание, 1979. – 47 с.

65. Музичне мистецтво (мистецтво) : підручник для 8 кл. загальноосвітніх навчальних закладів / Л. М. Масол [та ін.]. – Київ : Генеза, 2008. – 191 с.

66. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Назайкинский Е. В. – Москва : Музыка, 1972. – 383 с.

67. Нараєвська Т. Використання музичної терапії в загальноосвітній школі / Т. Нараєвська // Простір арт-терапії: вершини усвідомлення : матеріали ІХ Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Київ, 24-26 лютого 2012 р.) / Всеукраїнська громадська організація «Арт-терапевтична асоціація». – Київ, 2012. – С. 60-64.

68. Науменко С. І. Основи вікової музичної психології / Світлана Іванівна Науменко. – Київ : Український центр творчості дітей та юнацтва, 1995. – 103 с.

69. Науменко С. І. Психологія музичної діяльності / С. І. Науменко. – Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2015. – 408 с.

70. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті // Освіта України. – 2001. – № 1 (січень). – С. 22-25.

71. Немов Р. С. Методика «Семантический дифференциал» / Р. С. Немов // Психология : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений : в 3 кн. – Москва, 2001. – Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики ; гл. 5. – С. 381-382.

72. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. : Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова [та ін.] ; заг. ред. М. Грищенко. – Київ : МОН України, 2016. – 40 с.

73. Нова українська школа: основи Стандарту освіти / МОН України. – Київ, 2016. – 64 с.

74. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. – Київ : Аконіт, 2003. – Т. 1-3. – 862 с.

75. Новикова Н. В. Формування пізнавального інтересу підлітків на уроках музики засобами мультимедійних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання» / Новикова Надія Валентинівна ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. – 20 с.

76. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – Київ : КНУКіМ, 2006. – 188 с.

77. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навчальний посібник / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – Київ : Знання України, 2004. – 264 с.

78. Павлова М. Ф. Философские аспекты понятия «опыт» / М. Ф. Павлова // Актуальные задачи педагогики : материалы Международной научной конференции, г. Чита, декабрь 2011г. / Забайкальский государственный гуманитарно-педагогический университет имени Н. Г. Чернышевского. – Чита, 2011. – С. 228-233.

79. Павлова О. Ю. Естетичний досвід як онтологічна проблема : автореф. дис. ... доктора філос. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / Павлова Олена Юріївна ; Київський національний університет імені Т. Шевченка. – Київ, 2009. – 35 с.

80. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Галина Микитівна Падалка. – Київ : Освіта України, 2008. – 274 с.

81. Панкевич Г. И. Звучащие образы: (в музыкальной выразительности) / Панкевич Г. И. – Москва : Знание, 1977. – 112 с.
82. Петровский А. В. Введение в психологию / А. В. Петровский. – Москва : Академия, 1995. – 496 с.
83. Петрушин В. И. Моделирование эмоций средствами музыки [Электронный ресурс] / В. И. Петрушин. – Режим доступа : <http://www.voppsy.ru/issues/1988/885/885141.htm>
84. Петрушин В. И. Музыкальная психология / В. Петрушин. – Москва : ВЛАДОС, 1997. – 384 с.
85. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: теория и практика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / В. Петрушин. – Москва : ВЛАДОС, 2011. – 176 с.
86. Петрушин В. И. Психология и педагогика художественного творчества : учебное пособие / Петрушин В. И. – Москва : Академический Проект : Гаудеамус, 2008. – 490 с.
87. Побережная Г.И. Ребенок третьего тысячелетия – дома и в школе : кн. для родителей / Г.И.Побережная. – К.: ДИА, 2012. – 192с.
88. Побережна Г.І. Музикотерапевтичні методики в школі / Г.І. Побережна // Мистецтво та освіта. – 2010. – №4. – С.2-4.
89. Побережная Г. И. Музыка в детской душе / Г. И. Побережная. – Киев : Рада, 2007. – 80 с.
90. Побережная Г.И. Ребенок третьего тысячелетия – дома и в школе : кн. для родителей / Г.И.Побережная. – К.: ДИА, 2012. – 192с.
91. Полюдова Е. Н. Педагогические условия становления эстетического опыта подростков при изучении искусства : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (музыка)» / Полюдова Елена Николаевна ; Институт художественного образования РАО. – Москва, 2007. – 240 с.
92. Проблеми сучасного музичного виховання й навчання : збірник статей учасників конференції, викладачів та студентів кафедри співів і

диригування: матеріали регіональної науково-практичної конференції, 27 березня 2008 р. / Луганський національний університет імені Т. Шевченка ; редкол. Л. М. Сбітнєва [та ін.]. – Луганськ, 2008. – 147 с.

93. Психологія : навчальний посібник / наук. ред. О. В. Винославська. – Київ : ІНКОС, 2005. – 351 с.

94. Ражников В. Г. Партитурная транскрипция / В. Г. Ражников // Вопросы психологии. – 1980. – № 1. – С. 137-141.

95. Раппопорт С. Х. От художника к зрителю: проблемы художественного творчества (как построено и как функционирует произведение искусства) / С. Х. Раппопорт. – Москва : Сов. художник, 1978. – 237 с.

96. Реале Д. Западная философия от истоков до наших дней : [в 4 т.] / Реале Д., Антисери Д. – Санкт-Петербург : Петрополис, 1997. – Т. 4. – 849 с.

97. Репин Д. Исторический модус молодежных субкультур / Д. Репин. – Москва: LAP Lambert Academic Publishing, 2011. – 96 с.

98. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – Москва : Прогрес, 1994. – 480 с.

99. Роджерс Н. Путь к целостности: человеко-центрированная терапия на основе экспрессивных искусств / Н. Роджерс // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 132-139.

100. Роджерс Н. Творческая связь. Исцеляющая сила экспрессивных искусств / Натали Роджерс ; пер. с англ. А. Орлова. – Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2015. – 336 с.

101. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 705 с.

102. Рокич М. Методика ціннісних орієнтацій [Електронний ресурс] / М. Рокич. – Режим доступу : <http://medbib.in.ua/metodika-tsennostnyie-orientatsii39997.html>

103. Рудницька О. П. Інтегративний підхід до формування в учнів художньої картини світу / О. П. Рудницька // Педагогічні новації столичної освіти: теорія і практика : науково-методичний щорічник / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 2001. – С. 190-198.

104. Сарнавская О. В. Инвариантность интерпретации синестезии и ее роль в эстетической чувственности [Електронний ресурс] / О. В. Сарнавская. – Режим доступу : http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_42_15.pdf

105. Сбітнева Л. М. Розвиток системи музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні (друга половина ХХ століття) : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Сбітнева Людмила Миколаївна ; Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. – Київ, 2016. – 360 с.

106. Сергеева О. А. Эмоции как средство социализации педагога и учащегося / О. А. Сергеева // Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. – Москва, 2008. – № 3. – С. 74-78.

107. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : у 2 т. / Г. С. Сковорода. – Київ : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с. ; Т. 2. – 576 с.

108. Скорик Т. В. Формування естетичного досвіду студентів засобами музики : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Скорик Тамара Володимирівна ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 1998. – 169 с.

109. Скороварова Є. В. Онтологічні аспекти естетичного досвіду [Електронний ресурс] / Є. В. Скороварова. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11770.html>

110. Смирнов М. Эмоциональный мир музыки : исследование / М. Смирнов. – Москва : Музыка, 1990. – 320 с.

111. Снегирева Т. «Другой» как опыт духовности / Т. Снегирева // Консультативная психология и психотерапия. – 2012. – № 4. – С. 30-59.

112. Соколов М. Как писать этнографию молодежной субкультуры [Электронный ресурс] / М. Соколов. – Режим доступа : http://www.countries.ru/library/typology/subk_ukr.htm
113. Соломаха С. О. Развитие педагогической мастерности преподавателей музыкального искусства та світової художньої культури : посібник / С. О. Соломаха. – Київ : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. – 158 с.
114. Солонько Л. Феноменологія буттєвого досвіду / Л. Солонько // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2004. – № 16. – С. 57-61.
115. Соціальна філософія : короткий енциклопедичний словник / за заг. ред. В. П. Андрущенка. – Київ ; Харків : Рубікон, 1997. – 398 с.
116. Спінеєва О. В. Естетичний досвід як накопичення естетичних переживань / О. В. Спінеєва // Духовність особистості: методологія, теорія і практика / Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. – Сєверодонецьк, 2012. – 2 (49). – С. 160-166.
117. Стоян С. П. Сучасне мистецтво в контексті глобалізації / С. П. Стоян // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – Київ, 2012. – Вип. 29. – С. 291-299.
118. Стрельцов В. В. Девиантное поведение российской молодежи в субкультурном контексте [Электронный ресурс] : дис. ... канд. соц. наук : 88 спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Стрельцов Вадим Вадимович ; Краснодарский университет МВД России. – Краснодар, 2010. – Ре
119. Стріхар О. І. Розвиток особистості та формування світоглядних орієнтацій сучасної молоді засобами музичного мистецтва : монографія / О.І. Стріхар. – Херсон : Грінь, 2014. – 304 с.
120. Строгаль Т. Ю. Вплив сучасних субкультур на формування емоційно-естетичного досвіду підлітків / Т. Ю. Строгаль // Науковий часопис

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. – Київ, 2014. – Вип. 16 (21), ч. 2. – С.159-163.

121. Строгаль Т. Ю. Структура емоційно-естетичного досвіду учнів підліткового віку / Т. Ю. Строгаль // Музичне мистецтво ХХІ століття – історія, теорія, практика : збірник наукових праць Інституту музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич [та ін.], 2017. – Вип. 2. – С. 82-92.

122. Строгаль Т. Ю. Сутність поняття «емоційно-естетичний досвід» у філософській та психолого-педагогічній літературі / Т. Ю. Строгаль // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. – Київ, 2015. – Вип. 17 (22). – С. 20-25.

123. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 659 с.

124. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Київ, 1976. – Т. 1. – С. 209-400.

125. Сухомлинський В. О. Розмова із молодим директором / В. О. Сухомлинський // Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – Київ, 2003. – С. 692-693.

126. Сухотюк О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – Київ : А.С.К., 2004. – 192 с.

127. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий / Б. М. Теплов. – Москва : АПН РСФСР, 1961. – 563 с.

128. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей / Б. М. Теплов. – Ленинград : Изд-во АПН РСФСР, 1947. – 335 с.

129. Тютюнникова Т. Э. Видеть музыку и танцевать стихи / Тютюнникова Т. Э. – Москва : Едиториал УРСС, 2003. – 264 с.

130. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання : посібник для вчителя / Н. Є. Миропольська [та ін.]. – Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2006. – 239 с.
131. Федій О. А. Підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії: теорія і практика : [монографія] / О. А. Федій. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2009. – 404 с.
132. Філософія політики : короткий енциклопедичний словник / авт.-упоряд. : Андрущенко В. П. [та ін.]. – Київ : Знання України, 2000. – 669 с.
133. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі інтегративної мистецької освіти : посібник для вчителя / Л. Масол, Н. Миропольська, В. Рагозіна [та ін.] ; за наук .ред. Л. Масол. – Київ : Педагогічна думка, 2010. – 232 с.
134. Хазова С. А. Эмоциональные ресурсы совладающего поведения / С. А. Хазова // Ярославский педагогический вестник / Ярославский государственный педагогический университет имени К. Д. Ушинского. – Ярославль, 2014. – Т. 2, № 1. – С. 293-297.
135. Хайдеггер М. Бытие и время : статьи и выступления / М. Хайдеггер. – Москва : Республика, 1993. – 447 с.
136. Холодная М. А. Когнитивные стили о природе индивидуального ума / М. А. Холодная. – 2-е изд. – Санкт-Петербург : Питер, 2004. – 384 с.
137. Чепелева Н. В. Понимание и интерпретация личностного опыта в контексте психологической герменевтики / Н. В. Чепелев // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2003. – Вип. 23: Актуальні проблеми сучасної української психології. – С. 15-24.
138. Швалб Ю. М. Психологические формы фиксации жизненного опыта / Ю. М. Швалб // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2005. – Т. 2: Психологічна герменевтика. – С. 14-21.
139. Шевнюк О. Л. Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна

педагогіка та історія педагогіки» / Шевнюк Олена Леонідівна ; Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 1995. – 202 с.

140. Шугуан П.. Структурні складові досвіду виконавської діяльності педагога-музиканта / Шугуан // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання підготовки фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Київ ; Вінниця, 2012. – С. 184-187.

141. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя : [монографія] / Ольга Пилипівна Щолокова. – Київ : Український державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 1996. – 173 с.

142. Юм Д. Исследования о человеческом разумении / Д. Юм. – Москва : Прогресс, 1995. – 240 с.

143. Юнак Л. М. Соціально-психологічні особливості само ідентичності підлітків – представників різних музичних субкультур : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Юнак Любов Миколаївна ; Національний університет «Острозька академія». – Острог, 2013. – 20 с.

144. Юник Д. Г. Емоційна оцінка результативності діяльності як регулятор надійності гри музикантів-інструменталістів / Д. Г. Юник // Наука і сучасність : збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2005. – Т. 52. – С. 110-121.

145. Юсфин А. Г. Время и пространство музыкотерапии: заметки / А. Г. Юсфин // Музыкотерапия в музыкальном образовании : материалы Первой Международной научно-практической конференции, 5 мая 2008 г., СанктПетербург / Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2008. – С. 15-22.

146. Юсфин // Музыкотерапия в музыкальном образовании : материалы Первой Международной научно-практической конференции, 5 мая 2008 г.,

СанктПетербург / Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2008. – С. 15-22.

147. Юсупов И. М. Методика «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» [Електронний ресурс] / И. М. Юсупов. – Режим доступу : <http://psyttests.org/emotional/yusupov.html>

148. Якиманська І. Особистісно орієнтована система навчання / І. Якиманська // Завуч. – 1999. – № 7. – С. 22.